

Enångers skola
Härjevägen 12
825 95 Enånger

2010-05-20
1 (22)
Dnr: 40-2009:1774

Kvalitetsgranskning av Enångers skola i Hudiksvalls kommun

Skolinspektionens beslut

Skolinspektionen har genomfört en granskning av undervisningen i Enångers skola. Syftet har varit att bedöma kvaliteten i undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen gällande läsprocessen. Granskningen har omfattat skolornas årskurser 4-6. Skolinspektionen har granskat om:

- skolan använder läsprocessen aktivt i undervisningen i svenskämnet och i de naturorienterande ämnena
- skolan genomför undervisning i svenska och i de naturorienterande ämnena i sådana kommunikativa sammanhang som främjar elevernas kontinuerliga läsutveckling

I begreppet läsprocessen i undervisningen ingår i denna granskning att eleverna får möjlighet att läsa, tala, lyssna och skriva med syfte att utvecklas så långt som möjligt i sin läsutveckling. De kommunikativa sammanhangen handlar om att samtliga elever ges möjlighet att uttrycka sina reflektioner och erfarenheter av lästa texter i ett socialt sammanhang.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete
- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
- skolans resultat i naturorienterande ämnen följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen
- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Skolinspektionen följer upp de bedömningar som granskningen resulterat i. Senast inom tre månader från dagen för beslutet, dvs. den 20 augusti 2010, ska Enångers skola lämna en redovisning till Skolinspektionen i Stockholm. Redovisningen ska beskriva vilka åtgärder skolorna har vidtagit och en plan för det fortsatta arbetet.

Rektorn har tagit del av och givits möjlighet att lämna synpunkter på sakuppgifter i rapporten. Övriga skolrelaterade regelbrister som eventuellt framkommit vid granskningen har rapporterats muntligt till rektorn. Skolinspektionen kommer också att följa upp dessa regelbrister vid nästa tillsyn.

Skolinspektionens granskning av Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4 - 6 i Enångers skola i Hudiksvalls kommun

Bakgrund

Skolinspektionen har genomfört en kvalitetsgranskning av undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen avseende läsprocessen för årskurserna 4-6. Granskningen har berört 31 skolor i 24 kommuner under perioden oktober till december 2009. Av de 31 skolorna är 27 kommunala och 4 fristående skolor. Enångers skola i Hudiksvalls kommun ingår i denna granskning. Skolinspektionens övergripande iakttagelser och slutsatser från granskningens samtliga berörda skolor redovisas i Skolinspektionens rapport "Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4-6".

Övergripande information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats (<http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning/>).

Kvalitetsgranskningens syfte

Den här granskningen syftar till att undersöka om skolan främjar alla elevers läsutveckling genom att skolan använder läsprocessen aktivt i undervisningen. Granskningen ska också undersöka om eleverna får möjlighet att utvecklas i ett kommunikativt sammanhang – dvs. att eleverna får ge uttryck för sina reflektioner och erfarenheter av texter i ett socialt sammanhang. Brister i de berörda skolorna ska uppmärksammas så att skolorna kan förbättra undervisningen när det gäller läsprocessen, med högre måluppfyllelse som följd.

Bakgrunden till denna granskning är att forskning och andra utvärderingar har pekat på försämringar över tid gällande läsprocessens del i undervisningen. De försämringar som framkommit handlar bland annat om hur undervisningen utformats. Dessutom har förutsättningarna för en undervisning av god kvalitet ifrågasatts. Slutligen har elevers resultat i relation till deras läsning blivit sämre.¹

Granskningens bedömningsområden presenteras nedan. Därefter redogörs för de bedömningar och iakttagelser som Skolinspektionen gjort av Enångers skola. Inledningsvis bedöms undervisningen i svenskämnet och därefter följer en bedömning av skolans undervisning i de naturorienterande ämnena. Samtliga områden och kriterier bedöms. I de fall där Skolinspektionen anser att åtgärder behöver vidtas från skolans sida framkommer detta i strecksatser under bedömningstexten. Skolinspektionens bedömningar grundar sig i författningsstöd såväl som forskningsstöd. Tillsammans utgör de underlag för hur skolan bör arbeta med läsprocessen i undervisningen. Det författnings- och forskningsstöd som granskningen vilar på återfinns som bilaga till detta beslut.

De bedömningar som Skolinspektionen har gjort utgår från analyser av olika dokument från skolan. Vidare har en enkät till de lärare som undervisar i svenska och naturorienterande ämnen i årskurs 4-6 använts. Två inspektörer har besökt skolan i fyra dagar och intervjuat rektorn/rektorer, lärare och elever. Dessutom har inspektörerna genomfört klassrumsobservationer. Besöket på Enångers skola gjordes den 20-23 oktober 2009.

Bedömningskriterier

Skolinspektionen bedömer undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen utifrån följande bedömningsområden och kriterier:

1. *Organisation av undervisningen:*

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete

¹ För ytterligare bakgrund med tillhörande referenser, se Skolinspektionens övergripande rapport "Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4-6".

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

2. *Bearbetning av och kommunikation kring texten:*

- eleverna möter olika slags texter
- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
- varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms

3. *Miljö och förutsättningar för undervisningen:*

- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen
- skolans resultat i ämnet svenska och naturorienterande ämnen följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen
- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Enångers skola

Enångers skola är belägen i samhället Enånger söder om Hudiksvall. Skolan har ca 170 elever fördelat på årskurserna F-9 och ungefär 20 anställda pedagoger. In- och utflödet av elever är begränsat och de flesta elever går på skolan under hela grundskoletiden. Skolan är organiserad i arbetslag och arbetar åldersintegrerat i de berörda årskurserna (åk 3-4 och åk 5-6 arbetar integrerat). De utrymmen som behövs för undervisningen finns i skolan, som även har ett kommunalt bibliotek i lokalerna.

Läsprocessen i svenska

Organisation av undervisningen

Skolinspektionens bedömning

En stor del av undervisningen bedrivs i helklass eller genom enskilt arbete, medan arbete i grupp är sällsynt. Då kommunikationen i klassrummet är begränsad under det gemensamma arbetet och det inte verkar ske något medvetet arbete med att utveckla ett dialogiskt och flerstämmigt klassrum bedömer skolinspektionen därför att det be-

höver vidtas åtgärder i syfte att säkerställa att undervisningen organiseras så att eleverna ges större möjlighet till kommunikation och samarbete.

Granskningen visar dessutom att elevernas delaktighet i organiseringen och genomförandet av undervisningen är begränsad. Skolinspektionen bedömer därför att skolan bör vidta åtgärder för att förändra organisationen av undervisningen så att den ger eleverna större möjligheter till deltagande.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete
- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

Skolinspektionens iakttagelser

Svenskundervisningen på Enångers skola bedrivs framförallt i form av undervisning i helklass i kombination med enskilt elevarbete. Även om grupparbete förekommer hör detta inte till vanligheterna. Enligt lärare och elever inleds en typisk lektion med genomgång i helklass följt av enskilt arbete. Dock tyder granskningen på att de inledande genomgångarna är begränsade i omfattning.

Granskningen visar vidare att undervisningen i svenska erbjuder eleverna möjlighet att läsa. Själva läsningen domineras av högläsning från lärarens sida eller tyst läsning, det senare i en skönlitterär bok eller i samband med läsförståelseövningar. Det verkar dock inte förekomma att eleverna läser högt för varandra. Eleverna ges inte heller möjlighet att samtala, diskutera och ställa frågor om textens innehåll i någon större omfattning.

Elevernas delaktighet i organisationen och genomförandes av undervisningen verkar vara begränsad och sker framförallt genom att elever tillåts arbeta i egen takt med de gemensamma uppgifterna och genom att de får välja skönlitterär bok till tyst läsning. Granskningen visade inga tecken på att eleverna är delaktiga i planeringen av undervisningen.

Bearbetning av och kommunikation kring texten

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att eleverna får möta olika sorters texter och att ett flertal texttyper läses inom ramen för undervisningen. Granskning indikerar dock att urvalet

av textkällor som används i undervisningen i svenska är begränsat till framförallt skönlitteratur och läroböcker.

Eleverna väljer egna texter - dels skönlitterära böcker som de får läsa enskilt, dels material till "egen forskning". Anpassning av texter till olika individers utvecklingsnivå sker exempelvis genom att lärare och bibliotekarier bistår eleverna vid val av skönlitteratur för enskild läsning och i användning av nivåanpassat material. Skolinspektionen bedömer att skolan arbetar med att anpassa texter till elevernas behov, men att det finns möjligheter att utveckla detta arbete.

Lärarna arbetar med att skapa förförståelse inför läsning och bearbetning och kommunikation av texter sker på olika sätt. Trots detta bedömer Skolinspektionen att detta arbete behöver utvecklas. När det gäller att skapa förförståelse för de texter som läses visar granskningen att det saknas ett utvecklat arbetssätt på skolan. I den bearbetning av text som sker är arbetet framförallt inriktat på textens innehåll och inte dess struktur. Även arbetet med att utveckla elevernas textrörlighet och utvecklandet av en medvetenhet om olika lässtrategier och texttyper förefaller vara begränsat. Trots att muntlig bearbetning av lästa texter är en del av undervisningen förekommer i mindre grad levande diskussion på skolan – t.ex. verkar eleverna inte erbjudas möjligheten att knyta an till egna erfarenheter och intressen. Ofta arbetar elever en och en med uppgifter till en speciell text, vilket är ett arbetssätt som inte främjar dialog och flerstämmighet.

Skolinspektionen bedömer följaktligen att skolan behöver förbättra sitt arbete med att utveckla elevernas förförståelse samt arbetet med bearbetning och kommunikation av text.

Skolan använder sig av olika utvärderingsmetoder för att bedöma elevernas läsutveckling. Dock tyder granskningen på att detta arbete framförallt är inriktat på elever med svårigheter, vilket skolan kan uppmärksamma så att alla elever ges möjlighet till utveckling.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen

Skolinspektionens iakttagelser

I huvudsak utgörs de texter som används i svenskundervisningen av läroböcker och de skönlitterära böcker som eleverna får välja själva. Bland läromedlen dominerar materialet som rör läsförståelse. När det gäller valet av egna texter får eleverna välja skönlitterära böcker och texter till "egen forskning" inom vissa ramar. I det senare fallet före-

kommer det att eleverna använder texter från internet, vilket lärarna dock beskriver som problematiskt då det är svårt att hitta texter som är anpassade till de aktuella åldrarna. Även om det förekommer verkar det inte vara vanligt att elevproducerade texter används i undervisningen. Eleverna upplever dock de texter som de får läsa som lagom svåra och enligt lärarna används nivåanpassat material i undervisningen. Lärarna betonar dessutom vikten av att utmana duktiga elever i deras läsning. Exempel på speciella strategier för att åstadkomma detta är, enligt lärarna, att dessa elever ges anpassat material.

Avläsning av texter sker framförallt på två olika sätt – genom att läraren läser högt för klassen, eller genom att eleverna läser enskilt. Lärarna påpekar även att de ger eleverna i läxa att läsa, vilka exempelvis kan bestå i att eleverna ska läsa högt för en vuxen. När det gäller den enskilda läsningen är denna koncentrerad till läsning i skönlitterära böcker som eleverna valt med stöd av bibliotekspersonal, eller i den läsförståelsebok som används på skolan. Även om högläsning utgör en del av textläsningen på skolan förekommer det inte i någon stor utsträckning och eleverna tycks sällan få höra texter utläsas av läraren. Granskningen tyder även på att den högläsning som förekommer inte bjuder in till samspel eleverna emellan.

När det gäller arbetet med att skapa förförståelse för de texter som används i svenskundervisningen betonar lärarna vikten av att arbeta med förförståelse. Trots det tyder varken elevernas upplevelser av lektionerna eller de lektionsobservationer som genomfördes inom ramen för granskningen på att det bedrivs ett utvecklat arbete med att skapa förförståelse för de texter som läses. Exempelvis är det ovanligt förekommande att lärare inför läsningen medvetet går igenom centrala ord och begrepp i texten för att understödja elevernas förståelse av denna.

Bearbetningen av texter sker vanligen muntligt, exempelvis genom att läraren ställer frågor till eleverna i anslutning till läsning av texten, och skriftligt, genom att eleverna får skriva recensioner av de böcker de läst och svara på frågor i läsförståelseboken. Även den muntliga bearbetningen av lästa texter är begränsad – t.ex. upplever inte eleverna att de får prata särskilt mycket om det som de läser på svensklektionerna. Den skriftliga bearbetningen kan exemplifieras med arbetet i den läsförståelsebok som används på skolan. Trots att läromedlets form syftar till att främja olika sätt att läsa och att låta eleverna bekanta sig med olika texttyper gynnas dessa aktiviteter inte av det sätt på vilket man arbetar med läromedlet. Eleverna läser texterna i boken och arbetar med frågorna en och en, och det förekommer ingen diskussion om innehållet eller frågorna. Överlag är bearbetningen av lästa texter inriktad på innehållet och inte textens form och struktur. Även om svenskundervisningen innehåller moment som fokuserar på form, exempelvis grammatikmoment, saknas en tydlig koppling till textläsning och en helhetssyn på språket. Det sker en viss individanpassning av bearbetningen genom att eleverna får arbeta i egen takt. Dock verkar det inte ske någon anpassning av arbetet till elevernas erfarenheter och intressen. Ett undantag är arbetet med "egen forskning", där eleverna får arbeta fritt med ett ämne som de valt själva. Alla elever får arbete med

detta även om vissa gör det oftare än andra. Denna aktivitet används dessutom för att skapa sysselsättning för dem som blir klara med ett område snabbt, och det är oklart om det förs någon diskussion om denna arbetsform med eleverna.

Generellt tycks det förekomma väldigt lite arbete med att utveckla elevernas texttrörlighet och att skapa en medvetenhet om olika lässtrategier och texttyper. Trots att det finns inslag som kan kopplas till ett utvecklande av texttrörlighet i läromedlet för läsförståelse visar såväl intervjuer som observationer att ett medvetet arbete inom detta område saknas. Exempelvis ges litet utrymme för eleverna att koppla innehållet i olika texter till deras erfarenheter och intressen, och arbetet med att träna eleverna i att diskutera vad som skiljer olika texttyper åt, och vad som gör en text bra respektive mindre bra, är begränsat.

Bedömning av elevernas läsutveckling och metoder för att medvetandegöra eleverna om hur de ska bli bättre på att läsa görs med hjälp av olika lästester och kontinuerlig bedömning av elevernas arbete. Såväl elever som lärare nämnde de tester, vilka genomförs av speciallärare, som genomförs på skolan som ett sätt att få reda på hur enskilda elever utvecklas i sin läsning. Dessutom lyfts den nivåindelning som finns i läromedlet som rör läsförståelse fram som ytterligare ett sätt att bedöma läsutvecklingen hos eleverna. Från elevernas sida nämns också direkt feedback från läraren, under lektioner och i samband med utvecklingssamtal, som en källa till information. Lärarna beskriver även resultaten på nationella proven som ett underlag till utvärdering av undervisningen. Dock betonar rektor att arbetet med att utvärdera elevernas läsning framförallt är inriktat på de elever som har det svårast.

Miljö och förutsättningar för undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Den fysiska miljön i skolan stödjer till stor del undervisningen och läsprocessen. Exempelvis är tillgången till ett bibliotek och den assistans som bibliotekarier kan ge viktig för undervisningen i svenska. Tillgången på tekniska hjälpmedel är också god, även om utrustningen inte alltid verkar användas på ett aktivt sätt i undervisningen. Exponeringen av texter i klassrummen är dock begränsad, inte minst när det gäller elevproducerade texter, vilket är något som skolan bör arbeta med.

Skolinspektionen bedömer att rektorn tar ansvar för att följa upp och utvärdera elevernas resultat på skolnivå.

Skolans pedagogiska organisation ger till viss del ett gott stöd till undervisningen, exempelvis är tillgången på specialpedagogisk och ämnesspecifik kompetens god, men avsaknaden av pedagogiska samtal och kompetensutveckling är tydlig. Trots att en del organisatoriska förändringar genomförts för att skapa nya kontaktytor mellan lärarna är det viktigt att skolans ledning tar ett större ansvar för att få till stånd pedagogiska

diskussioner rörande läsprocessen samt även ge möjlighet till kompetensutveckling inom området.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Skolinspektionens iakttagelser

De fysiska förutsättningarna för att bedriva undervisning är goda på skolan. Något som lyfts fram av både lärare och elever är skolans bibliotek, där eleverna under lektionstid får låna böcker till egen läsning och även vistas på rasterna de tider som biblioteket är öppet för allmänheten. Såväl lärare som elever tycker även att bibliotekarierna gör ett bra arbete och att de är till stor hjälp vid val av böcker etc. När det gäller klassrumsmiljön är tillgången på och exponeringen av olika texter begränsad, inte minst när det gäller elevproducerade texter. I flera klassrum finns en avskild hörna där elever i behov av en lugnare miljö kan arbeta. Tillgången på datorer och annan teknisk utrustning (t.ex. den "smartboard" som finns i ett klassrum) är god, men dessa resurser verkar inte användas i särskilt stor utsträckning.

De organisatoriska förutsättningarna är överlag goda – exempelvis i form av tillgång till specialpedagoger och formell kompetens hos undervisande lärare. Dock påpekar flera lärare att det inte har förekommit någon kompetensutveckling, med undantag av en studiecirkel inom det aktuella området, och att mycket av ansvaret för detta ligger på individen. Även om det förekommer att lärarna sinsemellan har pedagogiska diskussioner rörande elevernas läsning saknas fasta former och avsatt tid för samtal rörande undervisningen. Denna bild stöds också av rektor som medger att det finns ett behov av både kompetensutveckling och pedagogiska samtal. En del i ett försök att utveckla samarbetet mellan lärare är samordningen av inköp och införandet av gemensamma arbetsrum, vilket enligt rektor skapar nya kontaktytor mellan lärare. Vidare framhärdar rektor att man försöker arbeta med att stimulera elevernas läsande – bland annat genom att aktivt arbeta med bibliotekets roll i undervisningen. Dock påpekas även att mycket av arbetet koncentreras på att skapa en god värdegrund på skolan, vilket sägs vara grunden för kunskapsutveckling. Dessutom önskar rektorn ett starkare stöd från kommunen i fråga om utvecklingsarbete.

Såväl lärare som rektor beskriver resultaten på nationella proven som ett underlag till utvärdering av undervisningen. Skolans rektor menar även att detta instrument har fått extra tyngd då resultaten för skolans elever har varit undermåliga. Ytterligare ett stöd är de sammankomster för diskussion av bedömning som arrangeras i kommunen, i vilka skolans lärare deltar. Bortsett från de regelbundna lästester som genomförs på skolan

lyfter rektor också fram IUP som en informationskälla till utvärdering och en utgångspunkt för utvecklingsarbete. Dock påpekas att informationen om läsningen i dessa kan göras mer utförlig. Vidare menar rektor att det mesta av utvärdering och uppföljning av läsningen riktas mot de elever som har det svårt med läsningen.

Läsprocessen i naturorienterande ämnen

Organisation av undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Undervisningen i de naturorienterande ämnena består av arbete i helklass likväl som i grupp och enskilt. Då experiment och laborationer upptar en ganska stor del av undervisningen är grupparbete vanligt. Skolinspektionen bedömer att organisationen av undervisningen generellt ger eleverna möjlighet till kommunikation och samarbete

Trots att vissa lärare är måna om att ta tillvara elevernas erfarenheter och synpunkter visade inte granskningen några tecken på att eleverna aktivt får delta i planeringen av undervisningen. Det finns en ambition att ta tillvara elevernas synpunkter i planeringen av undervisningen och en stor potential för skolan att utvecklas ytterligare inom detta område. Skolan bör dock arbeta vidare med att utveckla organiseringen av undervisningen och elevernas delaktighet.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

Skolinspektionens iakttagelser

Undervisningen i naturorienterande ämnen bedrivs i huvudsak genom en kombination av genomgång i helklass och arbete enskilt eller i grupp. Generellt är det så att grupparbete spelar en framträdande roll i undervisningen – bl.a. i arbetet med experiment och laborationer. Dock varierar organiseringen av undervisningen något mellan olika årskurser och lärare.

Läsning av texter är ett återkommande inslag inom undervisningen i de naturorienterande ämnena. Ofta genomförs detta genom att läraren läser en text, alternativt spelar upp en ljudband med inläst text, från läroboken samtidigt som eleverna följer med.

Frånsett att eleverna får arbeta i egen takt förefaller elevernas delaktighet i organiseringen av undervisningen i de naturorienterande ämnena vara liten på skolan. Ett undantag är arbetet med egen forskning, inom vilket eleverna fritt får välja ämne att för-

djupa sig i. Även om vissa lärare arbetar aktivt med att försöka ta tillvara elevernas erfarenheter och synpunkter i utvärderingen av undervisningen förefaller detta inte vara något som genomförs särskilt ofta. Emellertid påpekar lärarna att de medvetet försöker arbeta mer med detta då eleverna inte är vana vid arbetssättet.

Bearbetning av och kommunikation kring texten

Skolinspektionens bedömning

Läsning är ett naturligt inslag undervisningen i de naturorienterande ämnena på skolan. Någon tydlig anpassning av texter till olika elevers utvecklingsnivå tycks dock inte förekomma. Ett undantag är elevernas arbete med "egen forskning", då det ges möjlighet till val av eget fördjupningsämne. I övrigt förefaller undervisningen vara dominerad av lärobokstexter. Skolinspektionen bedömer därför att det behöver vidtas åtgärder för att säkerställa att texter anpassas till varje elevs utvecklingsnivå.

Även om det finns ett aktivt arbete med att skapa förförståelse för olika arbetsområden inom de naturorienterande ämnena tycks detta arbete inte vara kopplat till de texter som läses. Avsaknaden av en direkt koppling till texter gäller även vid bearbetningen av det lästa, då de flesta aktiviteter som genomförs inom ramen för undervisningen i de naturorienterande ämnena kopplas till ett bredare tema och inte till texten som sådan. Det görs inte heller ett tillräckligt aktivt arbete med att låta eleverna samtala om de texter de läser och vilka tankar dessa väcker. Skolinspektionen bedömer således att arbetet med förförståelse, bearbetning och kommunikation av text bör förbättras.

Lärarna gör kontinuerliga bedömningen av elevernas utveckling och lärande i de naturorienterande ämnena. Denna bedömning är framförallt inriktad på ämneskunskaper och berör inte läsning specifikt.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen

Skolinspektionens iakttagelser

Läsning av texter är ett vanligt inslag i undervisningen i de naturorienterande ämnena. De mest frekvent använda texterna inom undervisningen i de naturorienterande ämnena kommer från läroboken. Utöver detta förekommer det att eleverna använder nyhetstexter och internet – trots att lärarna menar att detta kan vara problematiskt är det sist-

nämnda exempelvis vanligt vid "egen forskning", vilket även är ett av få tillfällen när eleverna själva får välja texter. Elevproducerade texter används emellertid mycket sparsamt – ett exempel är dock de presentationer som görs av det som eleverna skrivit inom ramen för egen forskning. Någon direkt anpassning av texter till olika elevers erfarenheter och behov verkar inte förekomma, men eleverna uppfattar inte de texter som används som för svåra. Lärarna påpekar dessutom att det är viktigt att det finns mycket material om någon elev vill fördjupa sig och att det är betydelsefullt att utmana duktiga elever, något som dock verkar hämmas av den tydliga dominansen av läroboken i undervisningen.

Det vanliga förfaringssättet är att läraren läser en text, alternativt spelar upp ett ljudband med inläst text från läromedlet, samtidigt som eleverna följer med i texten. Under den del av lektionen när innehållet i texten bearbetas förekommer det även att eleverna läser texten en gång till, antingen tyst för sig själva eller högt i grupp, för att kunna lösa uppgifter kopplade till texten. Såväl elever som lärare berättar även att man i samband med läsningen brukar titta på bilder och diskutera svåra ord, dock bekräftas detta inte av lektionsobservationerna. Lektionsobservationerna visar emellertid att det förekommer att läraren läser texten tillsammans med mindre grupper av elever som har svårt att förstå texten på egen hand.

Intervjuer med såväl lärare som elever visar att det finns ett aktivt arbete med att skapa förståelse för det som behandlas inom ramen för undervisningen i naturorienterande ämnen. Ett exempel är arbetet med att göra "tankekartor" inför ett nytt arbetsområde, då eleverna får associera fritt runt det aktuella ämnet. Lektionsobservationerna tyder dock på att arbetet med att skapa förståelse är allmänt inriktat, exempelvis till ämnesområden som "vatten" eller "värme", och inte direkt kopplat till de texter som läses.

Trots att det förekommer att läraren samtalar med eleverna om innehållet i läroboken verkar det vanligaste sättet att bearbeta texter vara att eleverna får lösa de uppgifter som finns i den speciella arbetsbok som är en del av läromedlet. Dessutom genomförs laborationer till olika arbetsområden, vilka i vissa fall är direkt kopplade till texten och viss fall mer fristående. Eleverna uppfattar också att de får skriva mycket på lektionerna – bland annat genom att formulera hypoteser till och skriva rapporter om experimenten. Trots att grupparbete är en central del av arbetet i de naturorienterande ämnena saknades en levande klassrumsdiskussion och eleverna samtalar inte med varandra i någon större omfattning.

Lärarna menar att de arbetar utifrån en tydlig ambition att använda elevernas erfarenheter i undervisningen – t.ex. genom att göra tankekartor utifrån elevernas kommentarer. Dessutom pekar lärarna på att eleverna får utlopp för sina intressen och tankar i skrivandet av egna arbeten, samt genom att de får möjligheter att göra förutsägelser i relation till utförandet av olika experiment. Även om elevernas uppfattning om undervisningen och observationer av lektioner till viss del bekräftar lärarnas bild, förefaller det inte vara så att det finns ett medvetet arbete med att utveckla elevernas texttrörlig-

het – till exempel fanns det inte något som tyder på att det förekommer direkta diskussioner i förhållande till de texter man arbetar med. Frånsett att frågorna i arbetsboken stimulerar vissa lässtrategier och förmågor verkar det inte förekomma samtal om de texttyper som finns inom ämnet samt vad som gör en faktatext bra respektive dålig. Denna bild bekräftas av såväl elever som undervisande lärare. De sistnämnda menade också att detta är något som hör svenskämnet till, medan läsning inom de naturorienterande ämnena i huvudsak syftar till att tillgodogöra sig innehållet.

Den ordinarie utvärderingen av elevernas prestationer i de naturorienterande ämnena berör inte läsning specifikt och något tydligt utvärderingssystem för elevernas läsning inom ramen för dessa ämnen finns inte på skolan. Såväl lärare och elever menar att det vanligaste sättet på vilket eleverna får veta att det blivit bättre på att läsa texter som rör de naturorienterande ämnena är att läraren påpekar detta direkt. När det gäller bedömning och utvärdering av elevernas generella utveckling i de naturorienterande ämnena använder sig lärarna av elevernas arbetsböcker, prov och IUP för att medvetandegöra eleverna om deras framsteg. I de yngre åren använder man dock inte prov i någon större utsträckning.

Miljö och förutsättningar för undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Trots att det i anslutning till skolan finns ett välutrustat bibliotek används inte detta på ett aktivt sätt i undervisningen i de naturorienterande ämnena. Detta gäller även en del av den tekniska utrustningen. Därutöver är tillgången på litteratur i klassrummen begränsad. Då mötet med olika texter inom alla ämnesområden är viktigt för läsprocessen bedömer skolinspektionen att de fysiska förutsättningar som finns på skolan i ökad utsträckning bör användas i de naturorienterande ämnena.

Skolinspektionen bedömer vidare att rektor bör ansvara för att skolans resultat följs upp i samtliga naturorienterande ämnen

Någon samordning eller diskussion rörande läsprocessen mellan de lärare som undervisar i svenska och naturorienterande ämnen verkar inte förekomma på skolan.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolans resultat i naturorienterande ämnen följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen
- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Skolinspektionens iakttagelser

Trots att såväl elever som lärare har en positiv bild av skolans bibliotek används inte denna resurs inom ramen för arbetet med de naturorienterande ämnena i någon större utsträckning. I klassrumsmiljön finns en begränsad mängd litteratur (se även avsnittet om svenskundervisning ovan). Värt att notera är även att den tekniska utrustning som finns att tillgå inte används aktivt – ex. utnyttjas skolans ”smartboard” framförallt som filmprojektor.

Enligt rektor finns inte heller någon övergripande strategi eller modell för utvärdering av elevernas resultat och undervisningen inom de naturorienterande ämnena – fokus har istället lagts på att följa upp resultaten i matematik, svenska och engelska.

Även om lärarna påpekar att elevernas läsförmåga är mycket viktig för resultaten i de naturorienterande ämnena ser de inte fortbildning inom läsning som ett viktigt område för kompetensutveckling – behovet anses snarare röra mer utvecklade sakkunskaper och kunskap om specialundervisning. Lärarna påpekar att samtal kollegor emellan är viktigt för utvecklingen av undervisningen men att det fanns alltför lite tid över till detta. Enligt rektor finns inte heller någon samordning eller diskussion mellan de lärare som undervisar i svenska och naturorienterande ämnen rörande läsprocessen. Några tydliga arbetsformer för att utvärdera lärarnas eget arbete finns inte på skolan – dock låter vissa lärarna eleverna göra utvärderingar av olika arbetsområden inom de naturorienterande ämnena.

I ärendets handläggning har utredarna Andreas Dahlkvist och Anne-Marie Körling samt undervisningsrådet Marita Bergman deltagit.

På Skolinspektionens vägnar

Bertil Karlhager
Enhetschef

Lena Stadler
Utredare

Kopia till: Hudiksvalls kommun

Bilaga 1

Bedömningsunderlag

Den konkreta granskningen och de beslut som Skolinspektionen har fattat utgår från tre bedömningsområden med fokus på läsprocessen: *skolans organisation av undervisningen, skolans bearbetning av och kommunikation kring texten* samt *skolans miljö och förutsättningar för undervisningen*. Dessa kommer från författningstexter och aktuell forskning samt Skolverkets tidigare granskning av läs- och skrivprocessen. Inom de tre områdena har sedan ett antal bedömningskriterier fastställts från Skolinspektionens sida och utgjort grunden för de skolbeslut som formulerats för de 31 skolor som ingått i granskningen.

Skolans organisation av undervisningen

För att bedöma skolans organisation av undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen utifrån fokus på läsprocessen har Skolinspektionen utgått från två kriterier. Det första handlar om att *undervisningen ska organiseras så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete*. Alla elever ska, enligt författningstext, "få rika möjligheter att samtala, läsa och skriva för att utveckla och få tilltro till sin språkliga förmåga". En viktig aspekt är att språket utvecklas i ett socialt samspel med andra.² Utifrån forskning utgår kriteriet från vikten av en så kallad flerstämmig språkmiljö – det vill säga att alla elevers röster ska göras hörda i tal och skrift.³ En aktiv lärare skapar möjligheter till kommunikation och samverkan mellan lärare och elever samt mellan eleverna. Exempel på detta är att eleverna får arbeta i olika gruppkonstellationer. När en ny text ska läsas är det viktigt att eleverna får göra detta på olika sätt, genom läsning i helklass, grupp/par, genom såväl högläsning som tyst läsning.⁴

Det andra kriteriet handlar om att *undervisningen organiseras och genomförs i samverkan med eleverna*. Bedömningsstödet för detta är att läraren ska utgå från att eleverna kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inlärn timer samt i undervisningen utgå från varje individs erfarenheter och tänkande. Enligt skollagen ska alla i skolan verka för att de demokratiska principerna att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig, ska omfatta alla elever.⁵ Elevers motivation till vidare läsning ökar om de ges möjlighet att välja egna texter.⁶

Skolans bearbetning av och kommunikation kring texten

Bedömningsområdet skolans bearbetning av och kommunikation kring texten är granskningens kärna och innehåller flera av de kriterier som fokuserar på undervis-

² Lpo 94, Kursplanen i svenska.

³ Dysthe (1996).

⁴ Se Dysthe (1996), Liberg (1993), Liberg (1996), Liberg (2006), Wiksten Folkeryd - af Geijerstam - Edling (2006).

⁵ Lpo 94, 2.2

⁶ se Molloy (2002), Fast (2007), Olin-Scheller (2006), Smidt (1989).

ningskvaliteten när det gäller själva läsprocessen. De kriterier som utgjort granskningens underlag handlar om att *eleverna möter olika slags texter, texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå, lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten, eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen och varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms.*

Bedömningsunderlaget för kriteriet *eleverna möter olika slags texter* är att eleverna ska utveckla sin förmåga att läsa, förstå, tolka och uppleva texter av olika slag, enligt kursplanen i svenska. I de naturorienterande ämnena ska eleverna, enligt kursplanens mål att uppnå i årskurs 5, ha inblick i olika sätt att göra naturen begriplig. Det innebär dels ett naturvetenskapligt sätt med dess systematiska observationer, experiment och teorier, dels det sätt som används i konst, skönlitteratur, myter och sagor.⁷ För att utveckla sin förmåga att förstå texter är det av stor vikt att eleven får möta olika slags texter, skrivna för olika syften.

För kriteriet *texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå* utgår Skolinspektionens bedömning från att lärarna ska organisera och genomföra arbetet så att eleverna utvecklas efter sina förutsättningar. Samtidigt ska eleverna stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga.⁸ I forskning framgår att texterna bör väljas efter elevens utvecklingsnivå d.v.s. även ge utrymme för mera krävande texter för att ge förutsättningar för utveckling.⁹

För kriterierna *lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten* och *eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen* bedömer Skolinspektionen utifrån att undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar förmågan att utnyttja olika möjligheter för att hämta information. De ska tillägna sig kunskap om mediernas språk och funktion samt utveckla sin förmåga att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap. Eleverna ska kunna anpassa läsningen och arbetet med texten till dess olika syften. Svenskämnet utvecklar tillsammans med andra ämnen i skolan elevernas kommunikationsförmåga, tänkande och kreativitet. Enligt läroplanen ska varje elev utveckla ett rikt och nyanserat språk. Skolan ansvarar för att varje elev behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift.¹⁰

Enligt kursplanen för de naturorienterande ämnena ska eleverna utveckla ett kritiskt och konstruktivt förhållningssätt till egna och andras resonemang med respekt och lyhördhet för andras ställningstaganden.¹¹

I forskning framkommer att arbetet med förförståelsen av en text ska hjälpa eleverna att förstå en text. Den är viktig för själva läsningen och även för den tankemässiga bear-

⁷ Kursplanen för de naturorienterande ämnena.

⁸ Lpo 94.

⁹ Se Vygotskij (2001), Appleyard (1990).

¹⁰ Lpo 94.

¹¹ Kursplanen för de naturorienterande ämnena.

betningen av texten. I arbetet med att skapa förförståelse är det också väsentligt att elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter lyfts upp och att texten sätts in i ett meningsfullt sammanhang.¹²

När läraren/eleven ska läsa en ny text är det betydelsefullt att hon/han gör det på olika sätt; läsning för hela klassen, läsning i grupp/par, högläsning och tyst läsning. Högläsning är viktigt i klassrummen, både av lärare och av elever i smågrupper.¹³

Genom bearbetningen av texten ska eleven erhålla en djupare läsförståelse av texten, där elevens kunskaper och erfarenheter ska utvecklas och fördjupas. Bearbetningen rör både textens innehåll och struktur. I en bearbetning av textens innehåll bör utrymme ges för läraren och eleven att sammanfatta innehållet, identifiera budskapet, jämföra texten med andra texter, generalisera, förutse händelseförloppet och värdera texten. I en bearbetning av texters struktur ska eleven få en större medvetenhet om textens syfte, stil och mottagare.¹⁴

För att utveckla sin medvetenhet kring att det finns olika texttyper och olika sätt att läsa bör eleven ges möjlighet att möta olika texter och använda sig av olika lässtrategier. Det är även väsentligt att göra eleverna medvetna om olika texttypers kännetecken i form och språk samt att diskutera vad som är en god respektive mindre god text.¹⁵

Samtalet har stor betydelse för att utveckla förmågan att läsa. I ett textsamtal ges eleverna möjlighet att återberätta och beskriva innehållet, ställa frågor kring innehållet och göra förutsägelser om vad som kan hända. I samband med att de läser och samtalar om en text blir elevens tankar formulerade. I en språkmiljö som främjar läsutveckling är det centralt att det finns utrymme för olika uttrycksformer som exempelvis samtal, bildskapande och drama. De olika uttrycksformerna bör ge eleverna utrymme att på olika sätt uttrycka erfarenheter och åsikter om texters innehåll och därmed fördjupa sin textförståelse.¹⁶ Skrivandet är också en central del för att eleverna ska få uttrycka vad de tänker.¹⁷

I kriteriet *varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms*, ingår att utgångspunkten för bedömningen av elevernas kunskapsutveckling i svenska och de naturorienterande ämnena är de mål och kriterier som fastställs i de nationella kursplanerna. Till stöd för bedömningen ska lärare även använda de nationella ämnesproven i svenska i årskurserna 3, 5 och 9. En dokumentation av elevens kunskapsutveckling i ämnet svenska och naturorienterande ämnen görs i elevens individuella utvecklingsplan med skriftliga omdömen. Denna ska ge information om hur långt eleven har kommit i sin utveckling i förhållande till de nationella målen och den lokala pedago-

¹² Se Reichenberg (2003) och (2008), Langer (1995), McCormick (1994).

¹³ Se Smidt (2004), Brink (2009), Kuyumcu (2004), Hedeboe (2002).

¹⁴ Se Keene - Zimmermann (1997), Torell red. (2002).

¹⁵ Se Ewald (2007).

¹⁶ Thorson "(2005), Dysthe (1996) Hultin (2009) och (2006).

¹⁷ Løkenstgard Hoe, (2002), Molloy (1996).

giska planeringen och lyfta fram elevens utvecklingsmöjligheter samt vara ett redskap för ett ökat ansvar för det egna lärandet.¹⁸

Skolans miljö och förutsättningar för undervisningen

För bedömningsområdet som behandlar skolans miljö och förutsättningar för undervisningen i svenska och naturorienterande ämnena fokuserar granskningen på tre kriterier. Den första handlar om att *skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen*. Detta grundar sig övergripande på att rektorn, enligt författningarna, har det yttersta ansvaret för att en fysisk miljö utformas så att den stödjer elevernas inläring.¹⁹ Vidare beskriver forskning att i den fysiska miljön är faktorer som tillgång till olika slags texter, särskilda läsmiljöer och exponering av böcker av vikt. Vidare är tillgången till och användningen av ett bibliotek och bibliotekarier betydelsefull.²⁰

De två andra kriterierna handlar om att *skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen* och att *lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen*. Enligt författningarna gäller att som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten i sin helhet inriktas in på att nå de nationella målen. Rektorn har även ansvar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen, skolplanen och till den lokala arbetsplanen. Rektorn har särskilt ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt skall kunna utföra sina uppgifter. Skolans organisation ska ge förutsättningar för god undervisningskvalitet genom att lärarna har den kompetens som krävs, att det ges möjlighet till kompetensutveckling, tid för pedagogiska samtal m.m.²¹

¹⁸ 7 kap. 2 § grundskoleförfordningen.

¹⁹ Lpo 94

²⁰ Langer (2005), Limberg et al (2002), Rosenblatt (2002).

²¹ Lpo 94

Bilaga 2**Referenslista**

- Appleyard JA., (1990), *Becoming a Reader. The experience of fiction from childhood to adulthood.*
- Brink L., (2009), "Bättre läsning och bättre skrivande – men hur? Om grupprocesser och textrörlighet" i Jönsson K. (red), *Bygga broar och öppna dörrar . Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.*
- Brink L (2005), "Boksamtal under mellanåren" + "Välja bok" i Kåreland L., (red.), *Modig och stark eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola.*
- Brink L., (2000), *Försvunna bokslukare? Om läslust och läsvanor hos elever i grundskolan i fyra Gävleborgskommuner.*
- Bryman, A., (1997), *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning.*
- Dysthe O., (1996), *Det flerstämmiga klassrummet. Att skriva och samtala för att lära.*
- Ejlertsson G., (1996), *Enkäten i praktiken, en handbok i enkätmetodik.*
- Ewald A., (2007), *Läskulturer, elever och litteraturläsning i grundskolans mellanår.*
- Fast C., (2007), *Sju barn lär sig läsa och skriva: familjeliv och populärkultur i mötet med skola och förskola.*
- Gustafsson, J-E. och Rosén, M., (2004), *Förändringar i läskompetens 1991-2001. Forskning i fokus, nr 22. Myndigheten för skolutveckling.*
- Hedeboe B. (2002) *Når vejret læser kalenderen... En systemisk funktionel genreanalyse av skrivepædagogiske forløp*
- Holme, Idar Magne – Solvang, Bernt Krohn (1991), *Forskningsmetodik, om kvalitative og kvantitative metoder.* Lund.
- Hultin E. (2009) *Det ovanliga i vanliga klassrumssamtal i Makt, mening motstånd. Litteraturundervisningens dilemma och möjligheter.*
- Hultin E. (2006) *"Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning"* Örebro Universitet.
- Jönsson K red.. (2009) *Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.*
- Keene EO - Zimmermann S (1997) *Mosaic of Thought. Teaching Comprehension in a reader's workshop*
- Kursplaner och betygskriterier för grundskolan 2000
- Kuyumcu E. (2004) *Genrer och stämmor i skolans språkutvecklande arbete" i Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*
- Langer J. (2005) *Litterära föreställningsvärldar. Litteraturundervisning och litterär förståelse*
- Liberg C., (2009), "Svenska elevers läsförmåga" i *Perspektiv på läsning, Svensklärarföreningens årskrift 2009.*

- Liberg C., (2006), "Elever som textresurser i mötet med skriftspråkliga textvärldar" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.
- Liberg C., (1996), "Läsförståelse" i Gisela Håkansson& Ulrika Nettelbladt red. *Språkförståelse. Rapport från ASLAS höstsymposium Lund 9-11 november 1996*
- Liberg C., (1993), *Hur barn lär sig läsa och skriva*.
- Limberg L., (2002), *Informationssökning och lärande 2002*.
- Lpo 94, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna*.
- Løkensgard Hoel T., (2002), *Skriva och samtala*.
- Malmgren LG., (1997), *Åtta läsare på mellanstadiet. Litteraturläsning i ett utvecklingsperspektiv*.
- McCormick K., (1994), *The culture of reading and the teaching of English*.
- Molloy G., (2002), *Läraren, Litteraturen, Eleven. En studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*.
- Olin-Scheller K., (2006), *Mellan Dante och Big brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar*.
- Rosenblatt L., (2002), *Litteraturläsning som utforskning och upptäcktsresa*
- Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning. En ämnesdidaktisk studie. Örebro Universitet* (2006).
- Skolverket (2008), *Språket på väg. Ett diagnosmaterial i svenska och svenska som andraspråk för grundskolans åk 6-9*.
- Skolverket (2007), *Vad händer med läsningen? En kunskapsöversikt om läsundervisningen i Sverige 1995-2007. Rapport nr 304*.
- Skolverket (2007), *Pirls 2006. Läsförståelse hos elever i årskurs 4 – i Sverige och i världen. Rapport nr 305*.
- Skolverket (2006), *Med fokus på läsförståelse. En analys av skillnader och likheter mellan internationella jämförande studier och nationella kursplaner. Skolverkets aktuella analyser*.
- Skolverket (2004), *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Rapport nr 250 och 251*.
- Skolverket (1998), *Läs- och skrivprocessen som ett led i undervisningen. Nationella kvalitetsgranskningar*.
- Smidt J., (2004), *Sjanger og stemmer i norskrommet*.
- Smidt J., (1989), *Seks lesere på skolen. Hva de søkte, hva de fant*.
- SOU 1997:108 (1997) *Att lämna skolan med rak rygg – om rätten till skriftspråket och om förskolans och skolans möjligheter att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter*.
- Thorsson S., (2005), *Den dubbla receptionen: om litteratursamtal mellan elever och deras svensklärare*.
- Torell Ö. (red.), *Hur gör man en litteraturläsare? Om skolans litteraturundervisning i Sverige, Ryssland och Finland 2002*.

Regeringsbeslut U97/4444/S. Regeringens uppdrag till Statens skolverk angående nationella kvalitetsgranskningar år 1998.

Reichenberg M., (2008), *Vägar till läsförståelse: texten, läsaren och samtalet*.

Reichenberg M., (2006), "Att läsa mellan och bortom raderna" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.

Reichenberg M., (2000), *Röst och kausalitet i lärobokstexter: en studie av elevers förståelse av olika textversioner*

Vygotskij L.S., (1934/2001), *Tänkande och språk*.

Wiksten Folkeryd J. - af Geijerstam Å. - Edling A., (2006 A) "Textrörlighet – hur elever talar om egna och andras texter" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.